

Posudek na disertační práci

PhDr. Štěpána Vymětala

***Psychologie v krizovém řízení: zátěžové a ochranné faktory u policistů
zasahujících u hromadného neštěstí***

V psychologii jsou oblasti, které je možné zkoumat snadno, a jiné, jejichž zkoumání je vysoce obtížné. Mezi výzkumem nejobtížněji postižitelné oblasti patří chování a prožívání lidí v průběhu hromadného neštěstí a katastrof, a vliv těchto událostí na pozdější život lidí, kteří tyto události prožili. Jde o nepředpověditelné události s obrovským dopadem individuálním, ale i společenským - černé labutě, jak by je nazval Nassim Taleb (inspirovaný přírodou i sirem Popperem), jenž právě ke zkoumání tohoto typu událostí vyzývá.

Metodologická obtížnost je mnohočetná - nemožnost experimentálního zkoumání, nepřítomnost od začátku zaangażovaného výzkumníka, zkresení dané strategiemi, jakými se zúčastněné osoby s událostmi vyrovnávají, interference s nevýzkumným vyšetřováním, „terapeutická“ náročnost spojená s faktem, že se výzkumem k traumatu vracíme, a mnoho dalších.

Empirická část této práce není, jak se někdy stává, přívažkem práce teoretické, ale jejím jádrem. Vychází z podrobného rozboru železniční nehody v obci Studénka, ke které došlo 8. 8. 2008. Konečnou bilancí této nehody bylo 8 mrtvých a 70 zraněných cestujících, z nichž bylo 37 zraněno natolik vážně, že si léčení vyžádalo hospitalizaci. Na záchranné akci se podílelo v celém průběhu 395 zasahujících profesionálů, z nichž bylo 105 policistů (20 z nich byli kriminalisté).

První fází výzkumu byla případová studie založená na rozboru dostupné interní i externí dokumentace. Případová studie zmapovala nejen průběh samotné události a jejích následků, ale také podrobný popis událostí zasažené populace, a to jak cestujících, tak zasahujících profesionálů, ale i dalších na místě přítomných osob. Autor vypočítává i sekundární dopad události na osoby blízké postiženým i zachraňujícím, a rovněž se zabývá součinností všech organizací, které bylo třeba na místě koordinovat, včetně výčtu jejich činností a zodpovědností.

Na základě tohoto rozboru byl vytvořen dotazník čítající 26 položek (zahrnujících i možnost dobrovolného sdělení jména a kontaktu), který byl distribuován 6 dní po události. Dotazníkového šetření se zúčastnilo 132 respondentů, z nichž bylo 89 respondentů z řad policie, rozdělených do tří skupin odlišné míry zátěže (bezprostředně zasahující policisté, policisté se specifickými úkoly a policisté působící na místě v druhém sledu). V případě policie tedy šlo o 96% návratnost vzhledem k počtu oslovených policistů, což téměř představuje vyčerpávající výběr ze základního souboru (vysoká návratnost mne překvapila, zajímalo by mne, zda je možné odlišit, nakolik je způsobená zájmem o výzkum a ochotou poskytnout zpětnou vazbu, a nakolik je spojena s tím, že je takový výzkum u policie brán jako jeden z úkolů, který má být splněn; v této souvislosti jsem rovněž nepostřehl, proč nebyl osloven celý vzorek příslušníků policie, tedy 105 osob). Kromě kvantitativního zmapování zasažené i zasahující populace umožnil dotazník zjistit například průměrnou délku nasazení jednotlivých podskupin, hodnocení spolupráce, vykonávané typy činností, a především prostřednictvím otevřených otázek zmapoval zátěžové i podpůrné faktory, dobrou praxi, doporučení ke zlepšení i vnímaný dopad této zkušenosti. Kromě policistů, na které se práce zaměřuje především,

byla vyhodnocena i data získaná od zdravotníků, hasičů a dalších profesí, což umožnilo porovnat a integrovat profesně odlišné pohledy na událost.

Třetím, navazujícím výzkumem byl kvalitativní výzkum založený na podrobném rozboru 12 hloubkových rozhovorů, které se uskutečnily 4,5 roku po nehodě. V tomto rozhovoru byla jednak znovu ověřována fakta získaná dotazníky, ale zároveň byla rozšířena oblast informací o posttraumatické dozvuky události, o zvládací strategie v dlouhodobější časové perspektivě, a také o vnímání podpůrných i zátěžových faktorů v odstupu let. Obohacením byl i s lety vykrytalizovaný názor na to, jak by měli být profesionálové v podobných situacích podporováni.

Kromě hlubšího zmapování bezprostředního i pozdějšího dopadu podobné události na členy integrovaného záchranného systému, se zvláštním zřetelem k policii, vyústil výzkum v doporučení krizovému managementu Policie ČR i v doporučení týkající se systému posttraumatické intervenční péče. Tato konkrétnost a praktičnost nikterak neomezuje zobecnění poznatků, a tedy prověření a doplnění teorií, které se chování a prožívání lidí v situacích katastrof a hromadných neštěstí týkají.

Že jde o velmi komplexní fenomén i z teoretického hlediska, je patrné i na rozsahu teoretické části disertační práce, v níž jsou kromě psychologických a organizačních aspektů krizového řízení probrány teoretické modely odolné osobnosti (zahrnující například houževnatost, soudržnost, optimismus, vnímanou účinnost a jiné), ale i aspekty stresu, zvládacích mechanismů a zátěžových a ochranných faktorů, které se projevují bezprostředně během události, ale i v delším časovém odstupu. Pozornost je rovněž věnována problematice sociální a duchovní opory, jakož i posttraumatickému růstu. Důležitým konceptem, o který se později autor opírá, je jednak koncept

časového průběhu traumatického stresu od Fischera a Ridessera, a pak Anshelův konceptuální model zvládnání policejního stresu. Kromě integrace různorodých zdrojů je i v teoretické části znát, že autor přistupuje k dané problematice s výbornou znalostí, která jej vede i k vlastním vhledům, uplatněným například při vytváření klasifikace mimořádných událostí.

Tuto práci považuji za mimořádnou. Nikoli jen proto, že je založena na podrobném zpracování mimořádné události. Neobvyklé je také to, že je sám výzkumník osobou, která se v pozici psychologa aktivně krizového řízení celé události účastnila (v této souvislosti by bylo možná zajímavé sepsat i vlastní zážitky a postřehy, a tím doplnit doporučení získaná výzkumem). Mimořádné je to, že se podařilo výzkum realizovat nejen bezprostředně po událostech, ale i v 4,5letém odstupu. Vysoká návratnost dotazníků a ochota vypovídat v hloubkových rozhovorech umožňuje bohaté vytěžení a triangulaci dat.

Autor zároveň dlouhodobě působí jako metodik postupů krizového řízení při mimořádných událostech, a právě metodika umožňuje zobecnit a zarámovat případovou studii. Za mimořádné nakonec považuji to, když se někomu podaří tak užitečně propojit praxi s teorií, a to v nejrůznějších aspektech, které lze při hromadných událostech pozorovat. Všechny fáze výzkumu jsou bohatě dokumentovány včetně vzorové ilustrace kategorizace kvalitativních dat.

Práce splňuje požadavky na úspěšné disertační práce a jednoznačně ji doporučuji k obhajobě.

Doc. MUDr. PhDr. Radvan Bahbouh, Ph.D.

Katedra psychologie FF UK